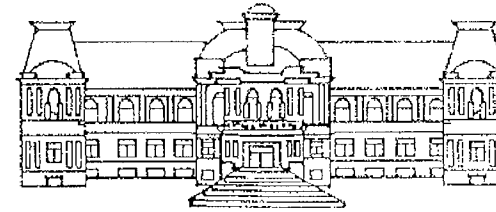

**ÚČELOVÉ BUDOVY MÚZEÍ
VČERA, DNES A ZAJTRA**

**PURPOSIVE MUSEUM BUILDINGS
YESTERDAY, TODAY AND TOMORROW**

ZBORNÍK REFERÁTOV
Z MEDZINÁRODNEJ VEDECKEJ KONFERENCIE
PROCEEDINGS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

29. – 31. MÁJ / MAY 2002

VÝCHODOSLOVENSKÉ MÚZEUM V KOŠICIACH
EAST SLOVAK MUSEUM OF KOSICE

Vydané s finančným príspevkom programu PRO SLOVAKIA
a Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

KOŠICE 2002

Organizátori:

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
Východoslovenské múzeum v Košiciach

The Ministry of Culture of the Slovak Republic
Monuments Board of the Slovak Republic
East Slovak Museum Košice

Editori:

PhDr. Róbert Pollák
Ing. Kristína Markušová
Mária Semjanová

Adresa redakcie:

©Východoslovenské múzeum, Hviezdoslavova 3, 041 36 Košice

OBSAH - CONTENTS

<i>Maráky Peter</i> : Účelová budova múzea: priestor – dokument – človek (úvodný príhovor) Purpose-built Museum building: Space – Document – Human being (opening speech)	5
<i>Gorelčíková Lubica</i> : Múzeum v objekte, objekt v múzeu Museum in object, object in museum	9
<i>Schleicher Alexander</i> : Múzeá, genéza typologického druhu. (Zmena pohľadu na múzeum) The Museums, genesis of typology (Changes of the views of the museum)	11
<i>Pabich Marek</i> : Múzeum umenia a jeho priestor. Hranice a výzvy. The Art Museum and its space. Limits and Challenges	23
<i>Ksandr Karel</i> : Historická budova Národného múzea v Prahe v európskom kontexte. The Nationale Museum – historic building in Prague in European context	41
<i>Pirint Andrea</i> : Expozičná budova Múzea Ota Hermana The Exhibition building of Herman Ottó Museum	61
<i>Tóth István</i> : Vznik a fungovanie muzeálnej budovy v Szegede Establishment and Functioning of the Museum building in Szeged	67
<i>Burdychová Milena</i> : Budova Okresného múzea v Chrudími The Building of the Districtual Museum in Chrudim	71
<i>Markušová Kristína</i> : Košické múzeum Museum in Košice	77
<i>Hrušková Eva</i> : Prvá expozícia v Košickom múzeu The first exposition in the Museum in Košice	93
<i>Porubčinová Zdenka</i> : História a súčasnosť budovy Čaplovičovej knižnice v Dolnom Kubíne The history and the present of the building of the Csaplovics's Library in Dolný Kubín	101
<i>Csobádi Jozef</i> : Objekty špecializovaných múzeí Buildings of special-purpose museums	115
<i>Machajdíková Elena</i> : História budovy Slovenského národného múzea v Bratislave History of the Slovak National Museum building in Bratislava	123
<i>Králiková Eva</i> : Účelové budovy Slovenského národného múzea v Martine Purposive buildings of the Slovak National Museum in Martin	137

<i>Burdová Dana</i> : Milan Michal Harminc – Druhá budova Slovenského Národného múzea v Martine. Architektonicko-funkcionalistická koncepcia vo svetle prítomnosti M.M. Harminc - the second building of the Slovak National Museum in Martin. Present view of the architectural - functionalist conception	149
<i>Toth Katalin</i> : Umiestnenie národopisného múzea do palácovej architektúry. Integrating an Ethnographical Museum in the Architecture of a Palace	159
<i>Rodák Jozef</i> : Budova Vojenského múzea vo Svidníku a jeho zariadenia s praktickým využitím Military Museum building in Svidník and its arrangements for practical usage	171
<i>Chamonikola Kaliopi</i> : Uměleckoprůmyslové muzeum v Brně - znovu a jinak Museum of Industrial Applied Arts in Brno - again and different	177
<i>Békési Gábor</i> : Múzeum maďarského jazyka The Museum of Hungarian Language	185
<i>Štěpánek Ivo</i> : Nové Technické muzeum v Brně The new Technical Museum in Brno	191
<i>Matskási István</i> : Stavba a prestavba, Maďarské prírodovedné múzeum: štúdiá. Construction and reconstruction. The Hungarian Natural History Museum: a case study	209
<i>Zemanová Zita</i> : Dostavba Třebechovického muzea Betlémů Completion of the Christmas Crib - Museum in Třebechovice	215
<i>Šimková Magdalena</i> : Podíl rozpočtu Ministerstva kultury České republiky na výstavbě a rekonstrukcích Účelových budov muzeí v letech 1995-2001 Participation of the budget of the Ministry of Culture of Czech Republic in building and reconstruction of purposive museum buildings in 1995 – 2001	221
<i>Glavočić Daina</i> : Priemyselná architektúra Rijeki. The Industrial Architecture of Rijeka	231
<i>Gregorová Jana, Gregor Pavel</i> : Projekt Energetického a technického múzea v Piešťanoch Design of Energetic and Technical Museum in Piešťany	239
<i>Coster John</i> : Najnovšie múzejné budovy na Novom Zélande - úloha múzejného advokáta Recent Museum buildings in New Zealand - the Role of the Museum Advocate	249

**ÚČELOVÁ BUDOVA MÚZEA:
PRIESTOR – DOKUMENT – ČLOVEK**
(úvodný príspevok)

Peter Maráky

Problematika múzejných budov, priestorového riešenia a technického vybavenia objektov určených na uskladňovanie a prezentovanie zbierok je predmetom záujmu muzeológov okrajovo už od prvých múzeografických diel. Špecializovaná literatúra o múzejnej architektúre sa však vyskytuje častejšie až od druhej polovice dvadsiateho storočia. Pri tom účelové budovy múzeí sa v Európe, vrátane strednej Európy, stavali už od začiatku 19. storočia. Notoricky sa opakujúce antické motívy na exteriéroch menších múzeí boli postupne opúšťané. Menil sa aj názor na vnútorné členenie budov, zväčša podľa vnútorného vývoja a najmä rozvinutosti múzejných inštitúcií. Slovensko možno považovať za čítankový príklad priamej súvislosti medzi riešením málopočetných účelových budov múzeí a vývojom múzejnej inštitúcie. Akoby výstavba kopírovala situáciu dobového vývoja múzejníctva. Ved' len letný pohľad na veľkolepú noblesu budovy Východoslovenského múzea v Košiciach, odrážajúci sebavedomie uhorskej vrchnosti na strane jednej, a tradicionalistická znakovosť ale aj funkčná neujasnenosť prvej budovy Slovenského národného múzea v Martine ako prejav koncepčného tápania Martinského kultúrneho centra na začiatku 20. storočia, na strane druhej, nás presvedčujú, že analýzou architektonického riešenia múzejných budov možno prispieť k poznaniu minulosti nášho odboru. Pri hľadaní nových riešení iste prispieje aj hodnotenie úspešnosti iných riešení. Ved' tvorivá cesta popredného slovenského architekta prvej tretiny 20. storočia M. M. Harminca od spomenutej 1. budovy Slovenského národného múzea v Martine cez účelovú budovu bývalého Zemedelského múzea (teraz sídlo SNM) na Vajanského nábreží v Bratislave až ku skvele zvládnutej 2. budove SNM v Martine je nielen dokladom dozrievania architektonického názoru, ale aj vývoja a významu predstavy stavebníka (investora) a budúceho užívateľa o úlohách budovy, jej jednotlivých priestorov, podlaží, traktov pre fungovanie inštitúcie, v neposlednom rade aj pre život mestského organizmu. Ved' praktickosť, ale aj významná mestotvorná funkcia budovy na Dunajskom nábreží, s kaviarňou, rozsiahlou zimnou záhradou a desiatkami salónikov, ostro kontrastuje s iným druhom praktickosti, dnes by sme povedali, vysokou odbornosťou múzejného manažéra dlhoročného správcu SNM v Martine Jána Geryka, ktorý – poučený nepraktickosťou budovy múzea z roku 1908 – požadoval od architekta realizáciu presnej predstavy o prevádzkových vzťahoch, jasné vymedzenie priestorov pre personál, pre zbierky a osobitne pre návštevníkov.

Iné budovy múzeí postavené do polovice 20. storočia (Galéria Andrássyovcov v Krásnohorskom Podhradí, Banícke múzeum v Rožňave, Liptovské múzeum

KOŠICKÉ MUZEUM MUSEUM IN KOŠICE

Kristína Markušová

Dejiny múzeja v Košiciach oficiálne začínajú založením Hornouhorského múzejného spolku 27. októbra 1872. Stanovy spolku boli zaregistrované na uhorskom ministerstve vnútra v auguste 1873. Hlavným cieľom spolku bolo založenie múzeja v Košiciach, avšak s

pôsobnosťou pre celé Horné Uhorsko¹ - v tom čase jestvovalo na tomto území len Mestské múzeum v Bratislave, to sa však jasne obmedzilo na dejiny Bratislavy a jej bezprostredného okolia. Spolok oslovil širokú verejnosť, aby sa svojimi príspevkami každý mohol stať

chátrajúcich cennosti či zaujímavosti pred zničením, odborné ošetrovanie a prezentáciu múzejných zbierok, ako aj osvetovú prácu v oblasti múzejníctva. Do konca roka 1874 sa zbierky budúcего múzeja už rozčísli: bolo to 1110 starožitností, 1206 kusov numizmatickej zbierky, 1395 kníh, 1570 zbierok výtvarných, 8735 prirodovedných zbierok, t.j. spolu 14016 predmetov². Spoločne sa skladovali v niekoľkých miestnostiach na poschodí

stredovekého domu s názvom Zlata hviezda (stal na mieste dnešnej secesnej budovy na adrese Hlavná 76 v Košiciach) - dom bol vo vlastníctve mesta a magistrát týmto spôsobom podporoval činnosť múzejného spolku. Odborný dohľad nad zbierkami mali zakladajúci členovia - dobrovoľní odborní spolupracovníci: výtvarníci František a Vojtech Klímkovicsovci, Viktor Myskovszky - profesor kreslenia a geometrie na košickej reálke a

Michal Kaplárešik, tiež profesor reálky. Miestnosť, poskytnutú magistrátom: jednu veľkú sieň a dve menšie izby - ako príspevok spolku zadarmo vymaľoval košický remeselník Mór Horovitz. O rýchlosti štarte spolkového múzejníctva svedčí aj skutočnosť, že na svetovej výstave vo Viedni v roku 1873 košický Hornouhorský múzejný spoločnosť vystavoval už 29 kusov stredovekých starožitností. Od roku 1875 uvoľnil magistrát pre múzeum celé poschodie domu na Hlavnej ulici - za symbolické nájomné 200 forntov ročne. 25. júna 1876 bola prvá expozícia Hornouhorského spolku otvorená v Zlatej hviezde³. Už v tom období začína spoločnosť zhrmazďovať kapitál pre výstavbu nového sídla v budúcnosti ...

V roku 1885 sa v zápisniciach spolku objavujú snahy o prístavbu dvorového krídla k Zlatej hviezde, táto dvorová parcela je však pomerne krátká a neposkytuje perspektívu pre dlhodobé rozrastanie múzeja. Magistrát žiada v roku 1886 predložiť rozpočet a projekt prístavby, ako i dokladovanie potrebných prostriedkov z majetku spolku⁴. Košického staviteľa Michala Répászkeho poverili prehodnotiť návrhy členov spolku: ten však považoval za výhodnejšie a jednoduššie celý dom Zlata hviezda nadstavat' o druhé

J. Thier and A. Tender was chosen which, based on certain requested changes, was reworked by architect Jan Vejrych from Prague. The buildings form a turned letter U with representative open space in the centre. The neo-renaissance building was built in 1897-8 and the neo-baroque one was completed in 1901. The whole complex of buildings was originally in ownership of the town, later of the state but in 1990s it was given back to ownership of the town of Chrudim. At the end of 1980s the neo-baroque building was reconstructed because of the roof lower ceiling breakdown. It does not serve for museum purposes today, but for cultural needs of the town. The neo-renaissance part used by the District Museum of Chrudim waited for its reconstruction till 1996.

The original functional museum building was - with regard to its period of time and provincial location in a small but significant country town - solved in a generous way. One can state that excluding some minor changes in the purpose of its usage and new equipment - it still serves for modern operation and functional requirements of the District Museum as well as of the town cultural facility.

poschodie - predpokladaný náklad 17000 forintov. Keď odborníci na statiku budov spojbyhli možnosť nadsťavby domu, magistrát poveril mestského inžiniera Adolfa Soukupa vypracovaním podrobného projektu pre dostavbu a nadsťavbu dvorového krídlá Zlatej hviezdy.

Na zasadaniach spolku odznivali rôzne návrhy i názory pre priestorové otázky múzea. Významný člen spolku i darca mnohých cenností, biskup Zigmund Bubics, na schôdzi v roku 1888 vyzval spolok k snahe o zabezpečenie novej budovy, účelne naplanovanej a postavenej pre potreby múzea.⁵ V roku 1889 mal Bubics už aj vytipované miesto: koniec Hlavnej ulice, námestie Františka Jozefa, pozemok pred strojníckym učilištom. Pozemok umožnil okrem výstavby priestrannej palacovej stavby i parkovú úpravu okolitého terenu. Viktor Myskovszky (pôvodnou kvalifikáciou architekt) už na toto zasadanie spolku iniciatívne pripravil i grafický návrh novej budovy.⁶ Návrh bol verejnosti sprístupnený v knižkupertve A. Maureta (budova historickej radnice Hlavna 59, Maurer bol zároveň pokladníkom múzejného spolku, členské a iné príspevky spolku bolo možné platiť priamo v jeho obchode na prízemí radnice). Podľa sudobej tlač⁷ Myskovszského návrh bol elegantný a štýlový, pre expozície múzea predpokladal šesť oddelení, pričom autor informácie si kladie otázku, či to bude dostatočný priestor pre zbierky. Tento nákres sa nezachoval, zo zápisnice spolku sa dozvedáme len to, že to bola poschodová stavba, na prízemí mali byť zariadené predajne. Z prvejmu prízemných obchodných miestností plánovali uhrádzať spiatky za stavbnú pôžičku. Zároveň múzejný spolok zahájil aktivity za účelom zhromažďovania kapitálu pre budúcu stavbu. Majetné osobnosti a rodiny venovali finančné príspevky, košički herci i ľudovníci usporadúvali predstavenia pre tento účel, stavbní podnikatelia sa zaviazali dodať časť materiálu.

Múzejný spolok v roku 1889 navrhol košickému magistrátu tento postup: mesto poskytne v rámci svojej podpory stavbný pozemok pre účelovú múzejnú budovu na námestí Františka Jozefa, plánovaná múzejná budova na tomto pozemku sa stane vlastníctvom mesta, múzejný spolok si vyhradí len právo na jej užívanie, i to výhradne pre múzejné účely. Ako symbolickú protihodnotu ponúka spolok mestu doposiaľ pre tento účel nazhromaždený kapitál.

Na zasadani mestského magistrátu 28. septembra 1892 padlo uznesenie, že slobodne kráľovské mesto Košice dá postaviť na námestí Františka Jozefa samostatnú reprezentatívnu budovu pre potreby múzea, adekvátnu účelu i požiadavkám doby, ako aj dôstojnosti mesta⁸. Mestské zastupiteľstvo rozhodlo o vytvorení odbornej stavebnej komisie, ktorá mala zabezpečiť projekty i finančné prepočty v spolupráci so zástupcami múzejného spolku, a tieto mala predložiť mestskému parlamentu. Podľa zápisnice spolku sa na spracovaní predbežných plánov zúčastnili stavitelia Árpád Jakab, Július Répaszky a Frídrih Müller. Ani tieto plány sa nezachovali, sudobá tlač⁹ však uvádza, že Répaszky i bratia Jakabovci predložili svoje návrhy na zasadnutí spolku a obaja ich aj poskytli k dispozícii múzejného spolku. Jakabov návrh predpokladal dlhú budovu s impozantnou kupolou a dvoma bočnými, predstupňujúcimi krídlami. Pod kupolou bola umiestnená vysoká ústredná hala so stĺporadím, odkiaľ bol prístup k širokému schodisku, vedúcejmu na poschodie. Architektúra múzea je v antickom gréckom štýle, v usťachitých proporciách, čo zodpovedá charakteru účelu. Členovia spolku prijali návrh s uznaním, žiadali ho však dopracovať, aby sa vytvoril priestor pre čitateľnú knižnicu a prednáškovú miestnosť či zasadácku. Uvažovali s využitím takejto zhromažďovacej miestnosti aj pre podujatia iných spolkov, napr. Literárnej

spoločnosti, Spolku lekárov a lekárnikov atď. Na ich základe mestské zastupiteľstvo predbežne schválilo náklad 75000 forintov, na konečný stavebný projekt a realizáciu stavby nariadilo vyhlásiť súťaž.

V máji 1898 sa v tlači objavuje krátka informácia o tom, že projekty múzea sú schválené až na menšie úpravy, týkajúce sa ústredného kúrenia a dekorácie fasády, takže sa onedlho vypíše súťaž na realizáciu stavby¹⁰. Udalosti nabrali rýchly spád - v novembri toho istého roku je už informácia o tom, že budova múzea už bude pomaly pod strechou, na zasadani spolku sa už zaoberajú technologickou novinkou: špeciálnym druhom omietkovej zmesi, ktorá nezadržiava vlhkosť, preto ju biskup Bubics odporúča všade do galérií a obrázkari. Členovia spolku navrhujú aplikovať túto omietku v tých miestnostiach múzea, kde budú expozície obrazov. Počas zimy navrhujú hrubú stavbu múzea temperovať prenosnými uhlíkovými kachľami.

V zápisnici spolku z roku 1899 sa črtajú obavy niektorých členov vedenia, či pre budúcnosť takejto kultúrnej ustanovizne je výhodné patriť bez výhrad pod mestskú samosprávu. Obávajú sa obmedzovania z pozície mestských úradníkov v budúcnosti, preto formulujú presné požiadavky pre ďalší chod múzea: nové účelné zariadenie expozícií darovanými z Národného múzea v Budapešti), odborné ošetrovanie zbierok a ich kvalitná úschova, platené miesto riaditeľa, platená strážna služba a pod. V marci 1900 sa v zápisnici objavujú jasavé tóny: "... Spínila sa teda najvrchnejšia lúžba nášho spolku, jeho 28-ročná činnosť došla do cieľa, Košické mestské múzeum je zabezpečené na vecné časy. ...". Predstavitelia spolku i mesta uzavreli dohodu, v zmysle ktorej:

1. spolok odovzdá do vecného vlastníctva verejnosti mesta Košice všetky svoje zbierky a praje si, aby sa tieto zbierky dostali na dôstojné miesto v novej budove,

2. odovzdá svoj majetok (33631 forintov 72 grajačiarov)

3. novopostavená budova sa bude nazývať KASSAI MUZEUM (Košické múzeum)

4. záležitosti múzea bude vybavovať 30-členná správa rada (15 zástupcov mesta, 15 zástupcov spolku) na čele s predsedom, platené miesta bude mať: riaditeľ, 1 osoba pre knižnicu a čitateľ, dozorcovia v expozíciách a správca. Kvalifikované zariadenie zabezpečí miesto pomocou odborníkov, pričom Hornouhorský spolok bude pokračovať vo svojich aktivitách podľa nových, upravených pravidiel. Mesto zabezpečí i parné vykurovanie a elektrické osvetlenie.

Odvádzavacu a preberacu listinu podpísali obe strany 23. februára 1900. Zápisnica spolku z marca 1900 sa končí slovami: " Zlata hviezda zmizla, budovu, ktorá uchovávala pýchu mesta Košice: poklady Hornouhorského múzejného spolku, búrajú čakanni. V novom múzeu na námestí Františka Jozefa usilovne a svedomito pokračujú zariadenovacie práce, bohate expozície sa na jesen sprístupnia a do konca vekov budú hrdo a nepretržite hlásať obrvovskú obeťavosť zakladateľov, prispievateľov i členov spolku, ako aj mesta Košice!"¹¹

Múzejný spolok teda nezanikol, ale práca dobrovoľníkov (a často i amatérov) už nestáčila požiadavke kvalitnej práce a prevádzky múzea.

Napriek fragmentárnym archívnym podkladom môžeme konštatovať, že po mnohoročnej nerozhodnosti, nedostatku finančii i dlhodobej príprave plánov sa samotné budovanie odohralo veľmi - ba možno aj priveľmi - rýchlo. V roku 1898, kedy bol vyhlásený súbeh pre stavbu, sa do začiatku zimy dostala budova pod strechu. Chvatná

práca sa neskôr odzrkadlila v množstve nedokorených prác. Kvôli kolaudačným nedostatkom sa odovzdanie budovy presvľalo o celý rok. Zrejme sa na týchto problémoch podpísal i vysoký počet členov správnej rady...

V hlavnom priečelí budovy na poschodí dodnes vidíme výklenky v bočných rizaliťoch, v ktorých sú umiestnené kameninové plastiky. Nevieme presne, čo podmetilo návrh na ich výmenu čoskoro po ich osadení v roku 1901, tento návrh sa však nere realizoval - dozvedáme sa o ňom jedine z veršovaného pamfletu v ťaži¹².

V každom prípade však budova múzea v Košiciach, umiestnená na severnom konci Hlavnej ulice, svojou šíkou polohou reprezentatívne dotvára západnú stranu priestraného námestia, do ktorého ústi jej hlavná fasáda.

Architektonický výraz budovy, jej monumentálna napriek nepríliš veľkej hmote, sú síce v duchu historizujúcej neorenesancie, detaily sú však už odľahčene čítením secesie. Je to podprávnica budova s dvoma nadzemnými podlažiami na obdĺžnikovom pôdoryse, hlavne priečelie sa centrálne umiestneným vstupom a predloženými schodmi obracia do námestia. Vstup je zdôraznený stredovým rizalitom (tri osi z celkovo štrnásťosovej fasády), rovnako sú predstupujúce obe nárožia budovy s bočnými osami. Vedľajšie fasády sú päťosové, zadná päťnášťosová. Na zadnej strane je vedľajší vchod do budovy. Strecha nepravého manzarového tvaru má od kornuvej rímky výrazný spád, aby tak umožnila vytvorenie stredovej časti s plochým zasklením. Výstavne miestnosti po oboch stranách poschodia mali pôvodne horné osvetlenie) - konštrukcia je dodnes zachovaná, v interieri však zakrytá sekundárnym, pomerne nečítavo navrhnutým podhladom. Krytina strechy: eternitové šabóny.

{ Suterén je prístupný dvojtremným schodiskom z hlavného vestibulu v strede dispozície. Miestnosti suterénu majú rovné strechy, v expozíčných miestnostiach prekryté podhladom, zamrežované okenka, ústiac v úrovni sokla budovy, nové betónové podlahy, sčasti ako minimalizovaný domovický byt. Časť suterénu pod hlavným schodiskom bola upravená na expozíčný trezor pre prezenniaciu Košického zlatého pokladu! Severná časť suterénu je využitá ako expozícia mincovníctva a šperkárstva, v južnej časti sú depozitárne zbierkových fondov.

{ Prizemie: stredný trakt tvorí ústredný vestibul budovy, po stranách so síporadím, podporujúci nosné konštrukcie poschodia. Oproti vchodu je situované široké rameno mramorového schodiska, po podeste sa schodisko delí na dve ramena po stranách traktu. Zvislé steny vestibulu zdobi secesné štukové členenie, stĺpy majú povrchovú úpravu štukolustro, strop členia štukové kazety, lemované jemnou profiláciou, podlaha je vzorované ľahé terazzo. Schodiskové stupne a balustráda hlavného schodiska sú mramorové resp. vápencové. Po oboch stranách vstupu sú sekundárne osadené drevené „boxy“ vrátane a pokladnice múzea. Expozičné miestnosti majú hladké omietky s bielým náterom, podlaha: drevené výsky. Navštevovacia, ktorý vstúpi hlavným vchodom, usmernia stĺpy vestibulu k reprezentatívne pôsobiacemu schodisku - pôvodne boli najkrásšie expozičné priestory na poschodí, s bohatým, ale rozptýleným denným svetlom, prenikajúcim cez stropný svetlík. Na prizemi bola verejnosti prístupná knižnica múzea, i administratívna - kancelária riaditeľa. Do kancelarie jestvoval pôvodne osobitný služobný vstup z južnej fasády. Po zamurovaní tohto sluzobného vchodu a zburaní priečok tu vytvorili tri priestrané expozičné sčene - pri inštalácii aktuálnych výstav v súčasnosti

súvislý rad vysokých okien na troch stenách nárožnej sčene predstavuje skôr nedostatok ako klad. Zadný vstup do budovy (dvojkrídlove dvere v zadnej fasáde), cez ktorý bola prístupná záhrada, slúžil pravdepodobne ako miesto pre transport veľkých resp. ťažkých zariadení, ktorých manipulácia mohla pôsťkodiť dekoráciu hlavného vstupu pre navštevovníkov. Pravdepodobne sa už v pôvodnom projekte uvažovalo so sprístupnením záhrady pre navštevovníkov - či ako oddychový alebo exteriérový expozíčný priestor - lapidárrium.

Poschodie: tu sú expozičné miestnosti, pôvodne s horným osvetlením cez svetlík, s hladko omietnutými stenami a výskovou podlahou. Pri zriadení poslednej expozície koncom 70-tych rokov („Lúd - tvorca trvácich hodôt“) boli svetlíky nečítivo prekryté robustným podhladom. Výplne dverí v celom objekte (okrem trezoru v suteréne) sú pôvodne: celodrevené kazetové, s profilovanými zárubňami. Poschodie slúžilo predovšetkým pre expozíciu galérijných zbierok, pravdepodobne sa tu realizovalo aj vyučovanie prvej kresliarskej školy v Košiciach.

Fasáda je bohato členená, s hladkou omietkou, bez náterov. Jednoduchý omietkový sokel prerušujú pivničné okna s kovanou mrežou, fasáda prizemia je zdobená riadkovaním, na poschodí sa riadkovanie objavuje len na nárožiach bočných rizalítov.

{ Hlavné priečelie (východné) je členené v rýme: 1+4+(čelny rizalít 1+2+1) + 4+1, pričom v osiach prizemia sú obdĺžnikové dvojité dnu otvárate okna profilovaných rámov, dvojkrídlové, sedemtabuľkové, s pevným priečnikom. Poschodie má vysoké okna dvojkrídlové, sedemtabuľkové, s pevným priečnikom a snímateľnými deväťtabuľkovými s polkruhovým záklenkom, s pevným priečnikom, s výplňami (neotvárateľné). Okno v prvej osi z oboch strán (bočný rizalít) je na poschodí nahradené výklenkom s plastikou. Výklenok je zvyraznený ťanokúčiami pilásťami s kombínovanou hlavou, podpierajúcimi ako polkruhový záklenok, tak zádomný prizemia členia riadkovaním v omietke, na poschodí sú medzi oknami lízenovité pilástre s íonskymi hlavami, siahajúce po nevytrazný výs pod kornunou rímson. Hlavný vchod je sprístupnený predloženými schodmi (traverím), výplň tvorí dvojkrídlová drevená brána rámovej konštrukcie, s kazetovým členením, presklenením hornej časti a ozdobnou mrežou, predsadenu pred sklenenú výplň. Vchod lemuje výrazné riadkované, supľujúce pilier, v nadpráží je štuková dekorácia. Nad vchodom je dlhý, ale úzky balkón, nesený štukovými konzolami, s masívnou štukovou balustrádou. Na balkón vedie dvojica dvojkrídlových dverí s vysokým nadsvetlíkom, zvyraznená pilásťami, nesčiami predstavujúcou časť prekladu pod rímson. V ploche prekladu sú osadené kovové písmena „MÚZEUM“. Dvere sú drevené, sčasti presklenené, profilovanej rámovej konštrukcie a skazetovaním, nad dvernými kriadlami sú osobitne vyzdvávané štíty, predsadené pred sklenenú výplň svetlíka. V obdĺžnikových medailónikoch nad jednotlivými osami poschodia boli pôvodne namatované nápisy, dnes znova čitateľné (zľava: „EPIŤESSZET“, „SZOBRAŠZAT“, „FBSTBSZSZET“, „REGBSSZBT“) - t.j. architektúra, sochárstvo, maľba, archeológia. Štíty hlavného rizalitu má nad kornunou rímson atikové zákonceňie, uprostred so zalamovaným segmenťovým obdĺkom, v strede prerušeným mohutným erbom mesta Košice. Po stranách obdĺka sú ležiace anticki bojovníci.

Severná bočná fasáda je päťosová: v soklovej časti tri okna suterénu s kovanou ozdobnou mrežou, v riadkovanom murive prizemia päť okien drevených profilovaných dvojkrídlových, dnu otvárajúcich, dvojkrídlových, sedemtabuľkových s pevným priečnikom, vo fasáde poschodia okna nahradili šlepe níky s polkruhovým záklenkom, medzi ktorými sú

lízenovité pilastre s kombinovanou hlavou. Kordónová a kornuá rímsa je prriebezna na všetkých fasádach.

Západná (zadná) fasáda, smerujúca do záhrady budovy, má opäť dva nárožné a jeden stredný rízaň, spolu päťnásť osí. Okná suterénu sú s predsađenou ozdobnou kovanou mrežou, prízemie má identické trojkridlové okná, na poschodí sú vysoké neovtarateľné s polkruhovým zaklenkom (ako predtým uvedené). Okná prízemí a poschodia majú rovnaké ozdobné mreže ako suteréne.

Južná (bočná) fasáda je identická so severnou, rozdiely sú len vo výplni jednotlivých osí: poschodie má namiesto slepých ník vysoké okná, na prízemí je 2. a 4. okno z piätich osí zamurované (pôvodne bol v 2. osi od východu bočný vchod budovy).

Hodnotenie z hľadiska zachovania si historického objektu: kvalitná verejná budova, až na menšie dispozičné úpravy takmer intaktné zachovaná. Historický a morálny význam tejto budovy ďaleko prevyšuje Snaha staviteľov o majestátny architektonický výraz a umelcko-remeselné kvality dokladuje dobrí úroveň miestnych staviteľov a architektov na prelome 19. a 20. storočia, avšak historický a morálny aspekt úsilia zakladateľov múzea ako kultúrnej inštitúcie pre celé Horné Uhorsko 19. storočia i realizátorov jeho prejav účelovej budovy na začiatku 20. storočia ďaleko presahuje dnešné hranice Slovenska.

Jasný zámer monumentality múzejnej budovy sa tu nemožno plne rozvinúť kvôli finančným i priestorovým obmedzeniam. V skutočnosti temer komorná architektúra predsa pôsobí v kontexte námestia reprezentatívne, k čomu prispel solitérny charakter, združanlivý odstup od okolitej zástavby a plocha zelene okolo budovy. Určite však nebolo pôvodným zámerom autorov obklopiť svoje dielo mohutnými lípami tak, aby sa v mŕtvnej zeleni ich kornm múzeum takmer stratilo...

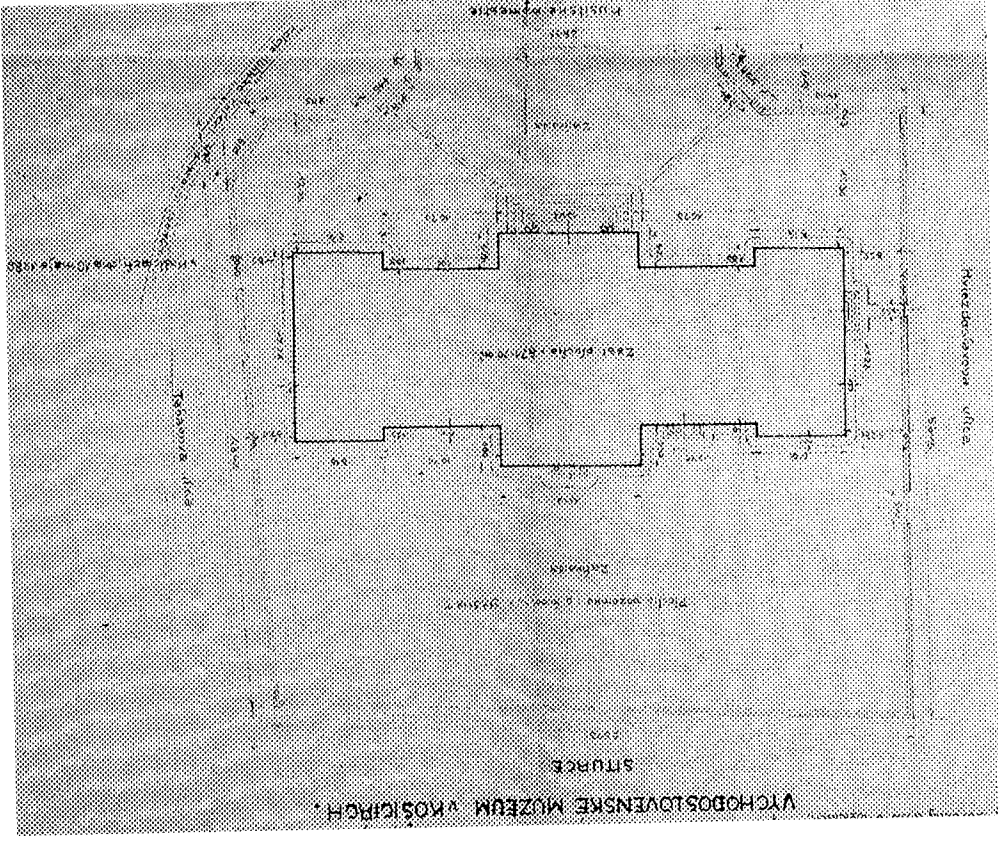
Vedenie mesta však za krátky čas po prevzatí kultúrnej inštitúcie nestacilo požiadavkám múzea. Keď magistrát zistil ideovú i finančnú náročnosť udržiavania tohto už bohatého kultúrneho stánku, hľadal možnosť, ako ho začleniť do siete uhorských štátnych múzeí, čím by sa zabezpečila štátna podpora jeho existencie, čímnosti i k tomu potrebné odborné kapacity. V rámci tejto administratívnej zmeny sa na čelo inštitúcie dostal v roku 1902 prvý skutočný múzejník: Jozef Mihálik. Opäť sa upravil a rozšíril názov: Hornouhorské Rákócziho múzeum. Pod Mihálikovým vedením sa v roku 1903 uloženie zbierok: Miklušovu väznicu a Katovu baštu. Volné priestranstvo a záhrady okolo rondelu Katovej bašty plánovani rozšíriť výstavbou nových múzejných pavilónov pre prezentáciu dejín mesta a regiónu, dejiny umenia, národopisu i prírodných vied¹³. V súdobej tlači sa spomínajú plány z obdobia 1905-6, týkajúce sa prístavby zadného kridla k budove múzea. V tomto kridle sa mali umiestniť aj originálne súčasní domu z tureckej Tekirdy (Rodosto), v ktorom dožil svoj exil vodca najväčšieho prolihabsburského povstania - sedmohradské knieža František Rákóczi II. (časti zariadenia i pamiatky vyňančov boli od roku 1905 uskladnené v 28 drevených bedniach v suteréne).

Po niekoľkých rokoch sa však predstavily mesta i Krajiniského inspektorátu múzei a knižnici v Budapešti stretli v inom riešení. Mesto malo odkúpiť rozsiahlú záhradu jasovských premonštrátov v blízkosti Hrnčiarstej ulice, a po vyvlastnení dvoch menších domkov spolu s Katovou baštou malo rozparcelovať južnú časť územia medzi dnešnou Mlynskou a Vodnou ulicou pre bytovú výstavbu. V severnej časti tohto územia pozdĺž Mlynského náhonu, zahŕňajúce Katovu baštu, reformovaný kostol i Miklušovu väznicu, sa

mal realizovať rozsiahly komplex múzejných budov. Mala tu byť kópia Rákócziho domu v Rodoste, verejná parkové plochy, po odkúpení reformovaného kostola (a poskytnutí náhradného pozemku) sa v ňom mala zriadiť expozícia sakrálneho umenia. Uhorský štát plánoval prispieť k založeniu tohto veľkolepého areálu nákladom pol milióna (450.000 kornm počítali na výstavbu múzea, 30.000 kornm na adaptáciu bašty a parkovú úpravu areálu a 50.000 kornm na odkúpenie reformovaného kostola). Mesto uvítalo možnosť urbanistického doriešenia tohto územia: vznik uličnej siete poskytol zlepšenie dopravy v blízkosti Mlynského náhonu. Plány štátneho múzea sa v Košiciach stretli s veľmi kladným ohlasom, pretože v navrhovanom komplexe mala byť aj veľká zasadacia sála, ktorá v kultúrnom živote mesta citelne absentovala.

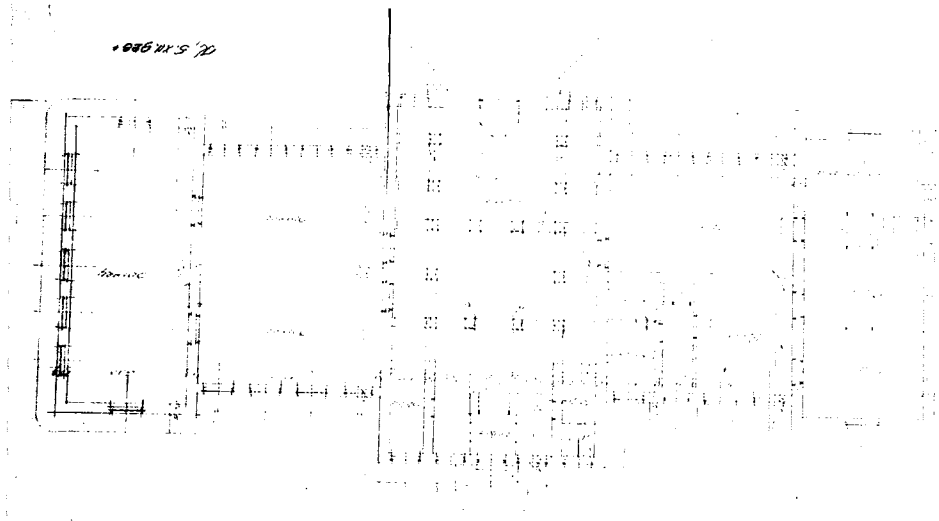
Úsilie o kvalitné architektonické riešenie múzejného areálu dokladá aj skutočnosť, že architektonickú štúdiu i sadrový model areálu vypracoval jeden zo špičkových architektov krajiny: Edmund Lechner. Názor autora krátkeho článku z denníka tlače: "... Ak sa Lechnerov model zrealizuje, bude to architektonicky najkrajšie múzeum krajiny."¹⁴

Tieto plány už prekázala I. svetová vojna.

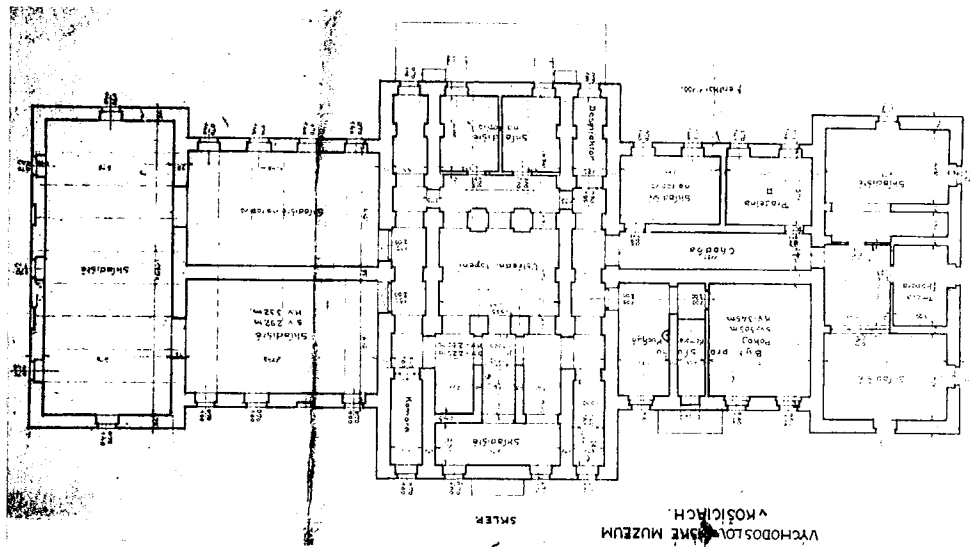

Umiestnenie múzea na námestí
Location of the museum in the square

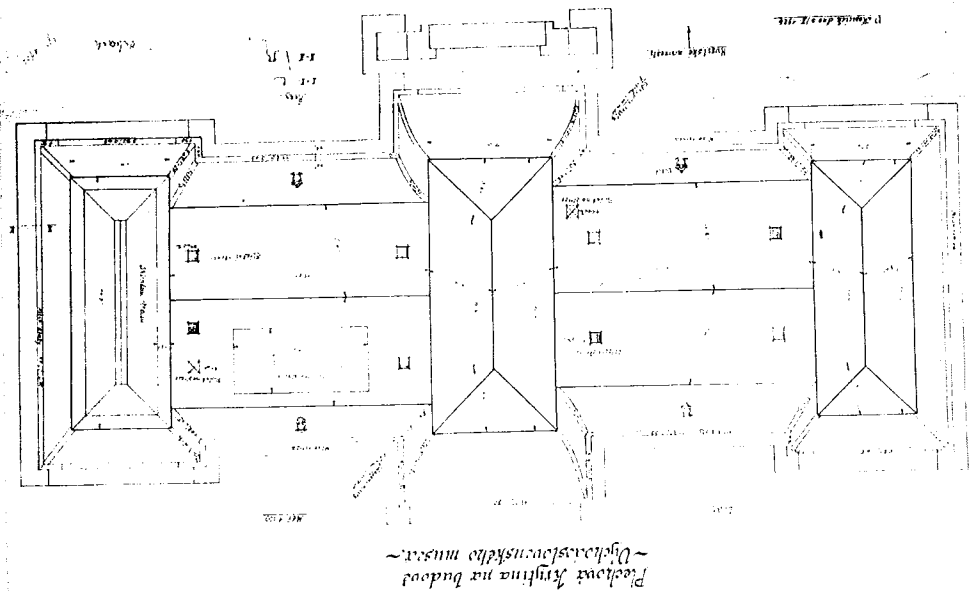
Podorys prizemia
Ground plan of the 1st storey

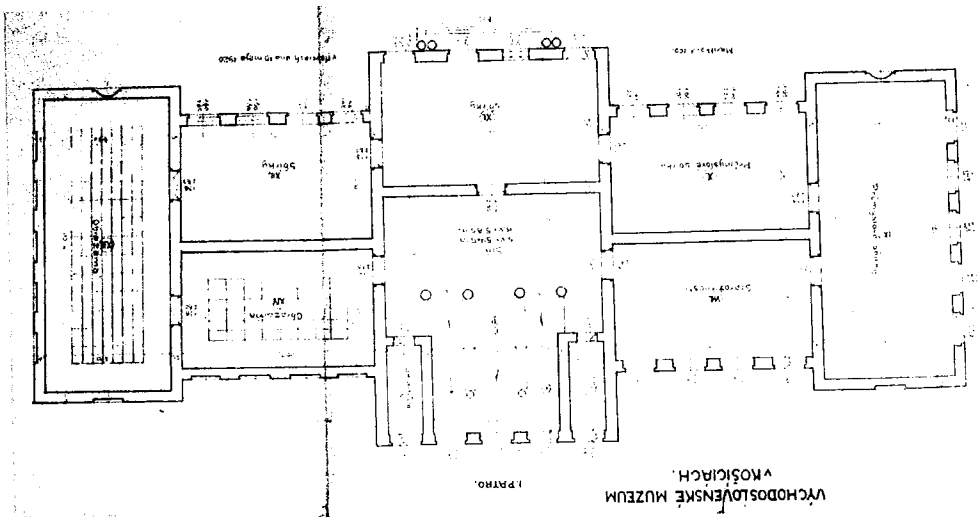
Podorys suternu
Ground plan of the souterrain

Podorys streechy
Ground plan of the roof

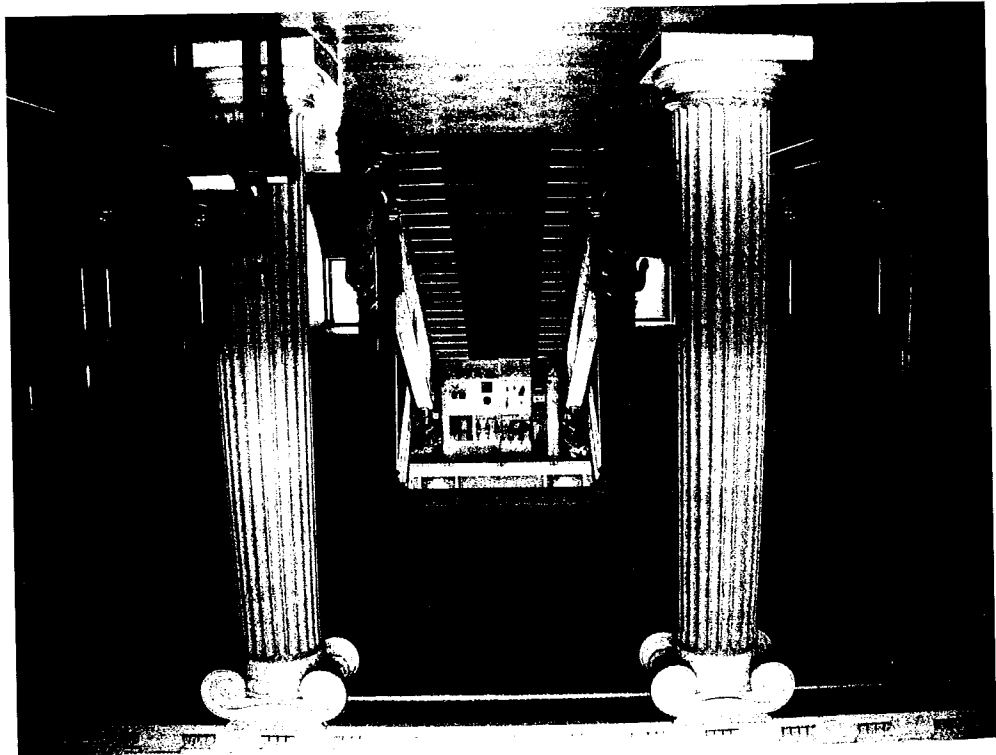

Podorys poschodnia
Ground plan of the 2nd storey

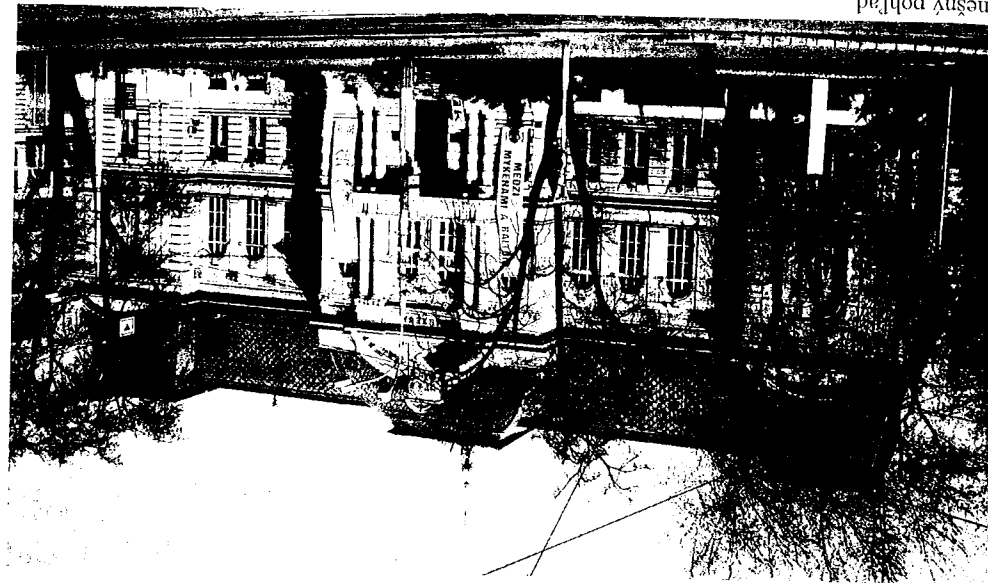

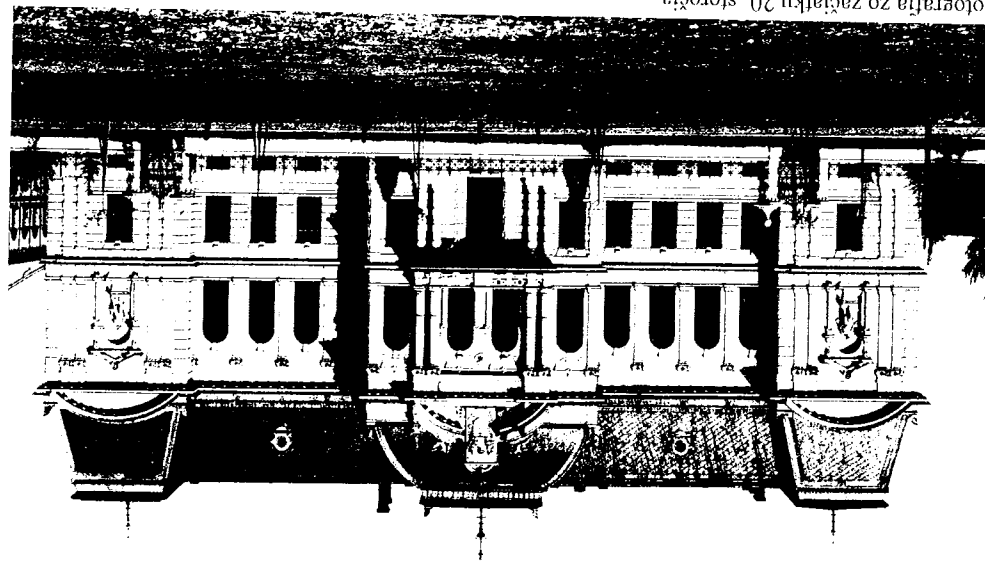
Vstupná sieň
Entrance hall

Dnešný pohľad
Present view

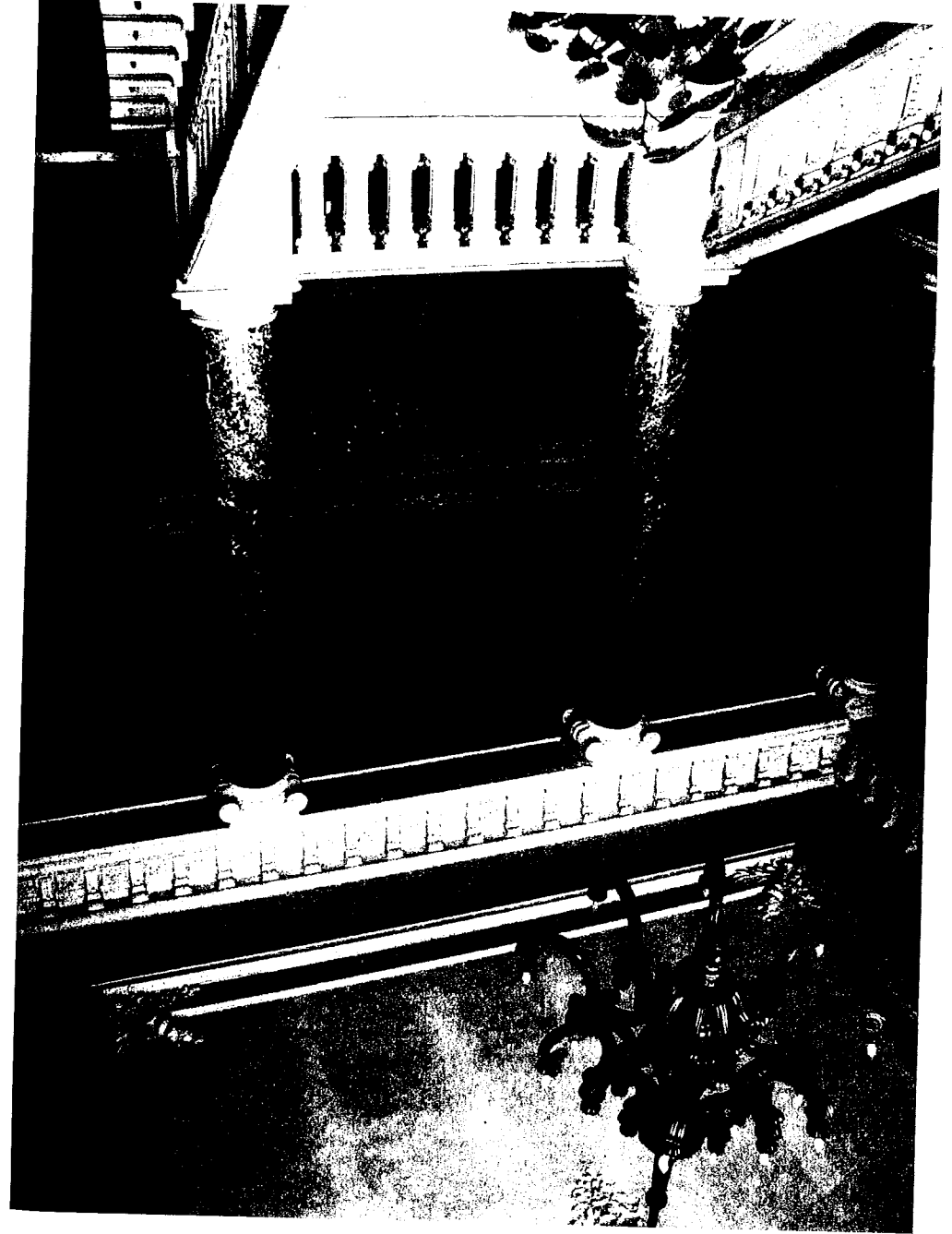
Fotografia zo začiatku 20. storočia
Photo from the beginning of XX century

Stárasná expozícia na I. poschodi
Present exhibition in the 1st storey

Stair case
Schodisko

MUSEUM IN KOŠICE

Summary

The history of the museum building in Košice began at the foundation of the Upper-Hungarian Museum Union in Košice at October 27th, 1872. The main task of this Union was to create conditions for establishment of a museum for the whole area of Upper-Hungary. From the very beginning of their activity the collections of the Union were increasing progressively: at the end of 1874 the Museum Union possessed 14,016 objects of collection. The given objects were collected and stored in the house Golden Star in the Main Street (in the place of today building in Main Street Nr.76), rented in very low price from the Municipality of Košice. On June 25th, 1876 the first exhibition of the collection was opened for the public in the same house, but since that time the Union made efforts to earn a new museum building - a site, corresponding to the tasks and importance of such a cultural institution. After some years of collecting the financial sources and hesitating about the localisation of the new building the Union and the town of Košice made an agreement: the town gave a parcel on the place at the northern end of the Main street, and was covering the costs of the project and the building as well, the Union handed over to the Municipality the collection and the financial sources it saved. A competition for the project and later for the realisation was announced: it was won by the two biggest building entrepreneurs in the town: the firm of the Jakab family and Gyula Répászky. Since 1898 the realisation went on, the building was completed in 1902, but according to the large number of approval short-comings it was completely finished only in 1903 - this was the term of the first exhibition in the new museum as well.

The Museum is a two-storey building, on a rectangular groundplan, with symmetrically accented side-risalits. Originally it was situated in the centre of a green area (grass and some trees). The main entrance is from the place, there is a back-entrance opened to the "garden" on the opposite side, and there was a small entrance from the southern facade, used only for the employees. The main entrance leads to the entrance hall with magnificent pillars, stucco-work and marble decorations, connected with the representative and comfortable staircase. In the groundfloor there were originally the rooms for the custody (the housekeeper was living in the cellar) and the library, accessible for the public. In the first floor there were the exhibition halls, completed with sky-light ceilings.

The style of the facades of the Museum building could be described like a Neo-Renaissance architecture, but the strictness and magnificence of that style is softened by usage of decorative elements, tending to arts-and-crafts period. Nevertheless, in spite of the very modest size of the museum, the impression of the importance, magnificence and dignity are stressed by its situation: far away from any other building, facing the large place in an angled direction, surrounded by green area. The interiors of the museum are more functional and less decorative, except the entrance hall and staircase (marble, stucco, lastrico etc.). There were some smaller adaptations done: removal of divider walls in the southern part of the groundfloor - in the place of the previous custody exhibition halls are now. In the central space of the cellar a treasury was built in, which gave the opportunity to exhibit especially valid golden treasures. The sky-light ceilings in the first floor are covered over ten years by a not very skilled and rather brutal installation of the exhibition of

archaeology and art history. The park from the front of the museum vanished, only large trees left - the building is in summer time hidden behind them. In the small park area in the back side there are placed wooden sacral objects: a wooden greek-catholic church from village Kozuchovce, a wooden belfry and a wooden carved farm-gate.

¹ A Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Elő Ekvönyve, Kassa, 1874, str.28-32
² detto, str.35-42

³ A Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Harmadik Ekvönyve, Kassa, 1879, str.72

⁴ A Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Hetedik Ekvönyve, Kassa, 1886, str.54

⁵ A Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Kilencedik Ekvönyve, Kassa, 1888

⁶ A Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Tizedik Ekvönyve, Kassa, 1889, str.48

⁷ Kaschauer Zeitung 11.5.1889, str.2 "Personalien"

⁸ A Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Tizenkettedik Ekvönyve, Kassa, 1902

⁹ Kaschauer Zeitung 15.1.1895 str.2-3, Felsőmagyarországi "Múzeum"

¹⁰ Kaschauer Zeitung 21.5.1898 str.2 "Die Museumspläne"

¹¹ A Felsőmagyarországi Múzeum-Egylet Tizenkettedik Ekvönyve, Kassa, 1902, posleďná strana

¹² Kaschauer Zeitung 2.5.1901, str.5, Nazov pamfletu: Eingeseudet, pseudonym autorar: "Bremsel"

In der Metropole Kaschau

Thut man immer kopflös handeln.

Sicher, dass wir dem Ruine

Ganz bestimmt entgegen wandeln.

Bei der Bauten werden Mängel

Viel zu spät wahrgenommen.

Gross ist dann die Ueberraschung,

Wenn die Nach-Dépensen kommen.

Das Museum fix und fertig!

Dachten uns schon ganz geborgen.

Und jetzt macht uns dies Gebäude

Wiederum die grössten Sorgen.

Fix und fertig. Doch, oh Wunder!

Rohe Dieben, statt Parketen.

Welche Schmach! Und wer wird nun die

Ehre unsres Städtchens retten?

Demn so wär'n von Hanka, Martscha,

Oder andern Ungehovern,

Jede Woche, alle Säle

Aufzuwaschen, auszuscheuern!

Jetzt, wo man schon alle Häuser

Mit Parketen muss versehen,

Ist ein derlei gross' Versäumniss:

Schlamperei und arg' Vergehen.

PRVÁ EXPOZÍCIA V KOŠICKOM MÚZEU THE FIRST EXPOSITION IN THE MUSEUM IN KOŠICE

Eva Hrušková

Výstavbu novej budovy múzea schválilo mesto v roku 1892 a v rámci príprav celouhorských oslav milénia sa v roku 1895 vytvorila aj základná potrebná pre financovanie výstavby budovy, ktorá bola podľa plánov košických staviteľov bratov Jakabovcov úplne dokončená začiatkom nášho storočia.

V roku 1901 bol do Košíc ako ministerký poverenik vyslaný Jozef Mihálik (neskôr, v rokoch 1903-1907, riaditeľ múzea), azda prvý profesionálny múzejník, ktorý v roku 1903 vypracoval Opisný súpis zbierok košického múzea (A Kassai múzeum leíró leírómatoma). Katalóg obsahujúce 6005 popisiek, okrem zoológie, mineralógie, a geológie. V katalógu sú uvedení významnejší darcovia.

Zigmund Bubic, košický, biskup daroval múzeu svoju zbierku pozostávajúcu zo sto kusov olejomalieb, patďesiat kusov akvarellov od nemeckých, anglických, maďarských a francúzskych autorov, tritisíc kusov medirytín – portrétovej, mince, porcelán, fajansy a rôzne vzácnosti medzi nimi aj reliévková z plásta Mateja Corvina.

Pavol Desseswrtly v roku 1899 daroval na večné časy pre košické múzeum takmer trispatďesiat kusov starých zbraní, majoliku, porcelán a prirodovodné predmety s tou podmienkou, že táto zbierka bude spolu a zvlášť vystavovaná v jednej miestosti. Vďaka grófovi Dionyzovi Andrassyemu, ktorý venoval 16.000 kornu, bola dokončená hala so stĺporadím a schodište.

Cirkoné a všeobecnozdelaťavacie kráľovské ministerstvo venovalo múzeu galvanoplastické kópie antických plastik, olejomalby, zbierku mořítov, vtákov, vajčiek a rôzne moderné umelckopriemyselne predmety. Cirkoné a všeobecnozdelaťavacie kráľovské ministerstvo venovalo múzeu predmety. Tivadar Holländer - etnografické predmety pochádzajúce zo Severnej Ameriky. Dr. Ignac Schwartz - etnografické predmety z Palestíny. Gróf Rezső Zichy - zbierku slinákov.

Generál František Bruner - ázijské a južnoslovenské zbrane. Gróf Rezső Zichy - zbierku slinákov. Generál Karol Rottauscher - etnografické predmety, zbrane a kresby starých Košíc. Mikuláš Zsolnay - štyridsať kusov ozdobných nádob vyrobených v Pécsi.

Jene Herren Ingenieure,
Die die Pläne, Ueberschläge
Prüfen thäten, wohl verdienen
Ein paar recht gelinde Schläge.

Und die Kosten? Man kann freilich
Seinen Ohren nicht recht trauen!
Parkeirung soll n u r kosten
Doppelt soviel, wie beim Bauen.

Und die beiden Gipsfiguren,
Die im Neglige dort stehen,
Werden auch bald Abschied nehmen.
Können sich dann schlagen legen.

Und wir kriegen zwei Regenten,
In anständig schönem Kleide:
Ludovicus und Corvinus.
Populär sie waren beide.

Und die Kosten? Kommen höher,
Denn sie werden ja b e k e i d e t i
Ja durch solche lose Streiche
Immer nur der Bürger leidet!
So an fünfzehntausend Kronen
Hätten wir noch nachzuzahlen
Dann wird aber das Museum
Jedem Menschen wohl gefallen.

¹³ Abauj-Kassai Közlöny 10.9.1911 str.1 "Az új múzeum tervei"
¹⁴ Felsőmagyarorszag 25.6.1913 str.4 "A Kassai múzeum"